

تحریم آمریکا علیه ایران: ارزیابی مقدماتی

عباس ملکی^۱

امروزه بسیاری، حتی در خود آمریکا به بی تأثیری این سیاست پی برده‌اند و نیز علائمی دیده می‌شود که این احتمال را تقویت کرده‌است که ریاست جمهوری آمریکا با تغییری که در کابینه و بخصوص وزیر خارجه (کریستوفر) و وزیر دفاع (ویلیام پری) به وجود می‌آورد، مقدمات تغییر سیاست خود را در قبال ایران، اگرچه نه ظاهراً ولی در محتوا پدید می‌آورد. در همین ارتباط روزنامه "تایمز مالی" در مطلبی تحت عنوان "کشورهای خلیج فارس خواستار بازنگری آمریکا در سیاست خود هستند"، از قول مقامات عالی‌رتبه آمریکا می‌نویسد: هم اکنون دو مرکز مهم مطالعاتی مشغول مطالعه روابط آمریکا با ایران هستند؛ زیرا تجدید نظر در سیاستهای آمریکا از طرف مسئولان برجسته آمریکا توصیه گردیده‌است:

یکی از این مراکز تحت نظر "جفری کمپ" به مطالعه پرداخته است. جفری کمپ در مطالعه قبلی خود که بصورت کتابی تحت عنوان دشمن همیشگی^۲ منتشر شد، سناریوی میانه را در مورد ایران پیشنهاد نموده بود.

مطالعه دوم زیر نظر "ریچارد مورفی"، کارشناس شورای روابط خارجی و عضو عالی رتبه اسبق وزارت خارجه آمریکا می‌باشد که به تازگی مقاله‌ای در مورد ایران منتشر کرد، و در آن به آمریکا توصیه کرده‌است که از سیاستی نزدیک به سیاست اروپایی‌ها پیروی نماید.^(۱) بنابراین احتمالاً آمریکایی‌ها پی برده‌اند که در این دور نیز از سیاست اتخاذ شده چیزی

۱. عباس ملکی، معاون آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران است.

2. Forever Enemy

به چنگ نمی‌آورند و به نظر من آقای لارونس گلدستین این را به بهترین وجهی خلاصه نموده است. او می‌گوید: "ایرانی‌ها اثبات کرده‌اند که در بازی‌های ژئوپلیتیک به مراتب از آمریکایی‌ها آمادگی بیشتری دارند."^(۲)

یکی دیگر از محققان آمریکایی اظهار داشته است که ایران یک کشور انقلابی است که همواره با تحریمها و فشارهای متفاوت سیاسی و یک جنگ هشت ساله روبرو بوده است، مقاومت و روحیه‌ای متفاوت از آمریکا دارد و آمریکا این را باید به حساب بیاورد.

لذا شاید در آینده سیاست تحریم آمریکا چندان فزاینده‌تر از آنچه امروز بوده است نرود، ولی سیاست خارجی همواره با فرض بدترین حالت باید خود را آماده سازد. بدین جهت بررسی تحریم در ابعاد مختلف آن کاری ضروری است.

در همین راستا دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، می‌گردد "بعد از تحریم" را در آذر ۱۳۷۵ به منظور بررسی همه جانبه و دقیق موضوع تحریم برگزار کرد، تا بتواند وزارت خارجه را در تدوین سیاستهای مؤثرتر و مواضع مطلوب‌تر یاری دهد. برای آگاهی و آشنایی محققان با این مباحث در این مجله گزیده‌ای از مقالات ارائه شده در این میزگرد ارائه می‌شود. این تحریم ابعاد قابل توجه گوناگونی دارد که در زیر به برخی از آنها می‌پردازیم.

نکات مهم در تحریم

سیاست تحریم در قبال ایران (معروف به قانون داماتو) با امضای مصوبه مجلس آمریکا بوسیله رئیس جمهور این کشور، در ۱۵ مرداد ۱۳۷۵ وارد مرحله جدیدی گردید. این قانون بیش از هر چیز سرمایه‌گذاری در صنعت نفت ایران (بیش از رقم ۴۰ میلیون دلار) را مورد نظر قرار داده است و در مراحل پایانی تصویب آن، نام لیبی نیز به آن افزوده شد.^(۳) از این جهت چند نکته قابل توجه است:

۱. ابتکار قانون تحریم ایران از مجلس بوده و نه از قوه مجریه آمریکا و بسیاری همان زمان اظهار می‌داشتند، کلیتون در دوران انتخاباتی در یک حالت عکس‌العملی با این جریان برخورد کرده است. به عبارت دیگر مطالعه وضعیت نیروهای مختلف در آمریکا در ارتباط با این قانون باید با دقت بیشتری مورد بررسی قرار گیرد و تحولات بعد از انتخابات در مورد آنها ارزیابی گردد؛

۲. چرا نام لیبی به این لایحه افزوده شد؟ در صورتی که لیبی سالها است که تحت تحریم است و به نظر نمی‌رسد هیچ کشوری آمادگی سرمایه‌گذاری در صنعت نفت لیبی را اعلام کرده باشد و اگر چنین کشورهایی نیز بودند بطور قطع با تحریم آمریکا از چنین سرمایه‌گذاری منصرف نخواهند شد؛^(۴)

۳. لایحه تحریم ایران چگونه اجرا خواهد شد و تفاوت آن با لوایح تحریم دیگر، همچون لایحه هلمز- برتون در کجا است؟ به نظر می‌رسد در لایحه تحریم ایران اختیارات بسیاری به رئیس‌جمهور داده شده‌است، در صورتی که در مورد کوبا چنین نیست. (۵)

دیدگاه‌های مختلف در مورد تحریم

سیاست تحریم ایران از همان ابتدا، به‌رغم سعی و کوشش بسیار دستگاه دیپلماسی آمریکا، حتی مورد حمایت نزدیکترین متحدان آمریکا در اروپا و ژاپن، کانادا و منطقه خلیج فارس قرار نگرفت و آمریکا در این سیاست تنها ماند. سیاستی که می‌خواست ایران را به انزوا ببرد به تنها ماندن آمریکا منجر شده‌است.

دلایل متفاوتی برای مخالفت اروپائیه‌ها و دیگران با این سیاست ذکر گردیده است؛ بسیاری بحث کرده‌اند که این قانون داخلی ابعاد برون مرزی داشته و کشورها نباید قوانین خود را بدین وسیله بر کشورهای دیگر تسری دهند. (۶)

به همین جهت کشورهایمانند کانادا و فرانسه شروع به اقداماتی نموده‌اند که اثرات قوانین تحریم آمریکا را برای شرکتهای خود خنثی سازند.

بسیاری از کشورها، همچون چین معتقدند که تحریم ابزار مناسبی برای حل و فصل مسائل نیست و هیچ کشوری نباید اجازه داشته باشد که بطور مرتب از این ابزار برای اعمال نظریات خود بهره‌گیرد.

همچنین بسیاری استدلال می‌کنند که تحریم، بخصوص تحریم‌های یکجانبه اثر چندانی نداشته و بلکه فقط موجب تنش بیشتر در روابط بین‌الملل می‌گردد و با گسترش تجارت بین‌الملل که از اهداف اصلی سازمان تجارت جهانی می‌باشد، در تضاد است. (۷)

کسانی که در مسائل استراتژیک به بحث می‌پردازند، سیاست آمریکا را در ارتباط و رقابت بین قطبهای اصلی اقتصادی نیز مطرح نموده‌اند و این تقریباً شبیه به همان بحثهایی است که در مورد جنگ دوم خلیج فارس مطرح می‌گردید. این بحثها بطور خلاصه، صحنه رقابت آتی را در زمینه اقتصادی می‌بینند و معتقدند آمریکا نمی‌خواهد اجازه دهد اروپا و ژاپن در مناطقی که دارای امکانات اقتصادی خوبی هستند، فعالیت نمایند و خاورمیانه و خلیج فارس در این بحثها از جایگاه ممتازی برخوردار است. (۸)

به هر صورت تقریباً امروز می‌توان مطمئن بود که کشورهای دیگر صنعتی از سیاست تحریم آمریکا پیروی نخواهند کرد و تأثیر این سیاست نیز به صورت یکجانبه چندان مؤثر نخواهد بود.

اثرات تحریم

یکی دیگر از ابعاد قابل مطالعه تحریم البته اثرات آن برای ایران بوده است. در مدتی که این قانون به تصویب رسیده است، ایران چندین طرح مهم در زمینه انرژی با کشورهای منطقه منعقد نموده است که از آن جمله می توان به طرح خط لوله گاز ترکیه، نفت قزاقستان، پالایشگاه پاکستان، مشارکت شرکت نفت مالزی در پروژه جزیره سیری با مشارکت توتال فرانسه و بهره برداری از منابع نفت و گاز دریای خزر بین ایران و روسیه و ترکمنستان اشاره نمود.

همچنین در این دوره، قیمت نفت مرتباً افزایش پیدا نمود و وضعیت ایران از نظر مالی در صحنه بین المللی بهبود فراوانی یافته و ذخایر ارزی ایران امروز بیش از ۱۰ میلیارد دلار برآورد می گردد.

اقتصاد ایران از رکود موقت سالهای گذشته خارج شده است و براساس اعلام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران رشدی حدود ۴/۷ درصد را داشته و لذا انتظار می رود که بزودی رشد اقتصادی ایران به اهداف برنامه پنج ساله دوم اقتصادی (۵/۱ درصد) نزدیک گردد و روند سازندگی با شدت ادامه دارد.

بطور خلاصه ارزیابی ما این است که از نظر اقتصادی و سیاسی و در روابط بین الملل سیاست تحریم آمریکا تأثیری نداشته است. مقالات دیگر در این مجله جنبه های مختلف این موضوع را بررسی نموده و احتمالاً دیدگاههای بیشتری ارائه می نمایند.

سیاست ایران در قبال تحریم

به نظر می رسد سیاست تحریم، برخورد ایران با این مسئله، بی تأثیر بودن آن و در نهایت احتمال عقب نشینی آمریکا از این سیاست، نمونه قابل مطالعه ای است، و با بررسی آن می توان درسهایی برای آینده آموخت و در دیگر موارد مشابه بکار برد. از جمله تجاربی که در این زمینه بدست آمد:

۱. ایران ما در مورد سیاست تحریم با متانت و دور از جار و جنجالها برخورد کرد.
۲. از نظر داخلی بر رشد توسعه اقتصادی که برنامه دولت جناب آقای رفسنجانی از ابتدای ریاست جمهوری ایشان بود، تأکید بیشتری شد و بسیاری از میوه های این سازندگی درست در همین زمان به بار نشست. در نتیجه بطور غیر مستقیم سیاستی که می خواست از نظر اقتصادی ایران را تضعیف کند، بی نتیجه کرد.
۳. در این مدت با فعالیتهای همه جانبه ای که در عرصه سیاست جهانی و منطقه ای انجام گرفت، ایران توانست به توافق های اقتصادی با کشورهای منطقه دست یابد.

۴. همچنین از نظر سیاسی ایران بیش از گذشته فعال بود و نقش‌های ویژه‌ای را در آفریقا و افغانستان ایفا نمود که بخوبی نشان دهنده اهمیت ایران در عرصه بین‌المللی و روابط گسترده بود، نه نشانه منزوی شدن، آنطور که منظور سیاست تحریم بوده است.

۵. در ارتباط با سیاست تحریم، اجازه داده نشد که تنش از حد قابل کنترل خارج و موجب ایجاد بهانه شود. لذا کنترل تنش در این مدت خود از ابعاد قابل توجه و مطالعه است. همین سیاست به اروپائیان نیز اجازه داد که عدم قبولی خودشان را از سیاست آمریکا براحتی جلو ببرند، ضمن اینکه هزینه‌های چنین سیاستی را به حساب ما نگذارند.

امید می‌رود ایران بتواند با موفقیت هرچه بیشتر با این سیاست مقابله نماید و نه تنها اثرات محدود تحریم را خنثی کند، بلکه با توجه به تجربیات بدست آمده و فعالیت‌هایی که انجام می‌دهد، حتی دستاوردهای مثبت داشته باشد.

یادداشتها

۱. سنجش رسانه‌های امروز انگلستان، سفارت جمهوری اسلامی ایران - لندن، سه‌شنبه، ۲۲ آبان ۱۳۷۵.
2. Lawrence J. Goldstin, "Economic Sanctions: Political Rational and Economic Effect", At Conference Sponsored by the Petroleum Industry Effect Foundation and Middle East Inatitute, 29 April, 1996, Washington D.C.
۳. متن قانون تحریم ایران - لیبی در قسمت اسناد همین مجله بطور کامل درج شده است.
۴. برای بحث بیشتر در این زمینه رجوع کنید به: سعید نائب، قانون داماتو: ایران یا اروپا؟ همین مجله.
۵. رجوع کنید به: فریده فرهی، شناخت تحریم آمریکا علیه ایران، همین مجله.
۶. این مسئله در مقاله: محمد جواد ظریف و سعید میرزایی، تحریم‌های یک جانبه آمریکا علیه ایران در همین مجله مورد بررسی قرار گرفته است.
۷. مصطفی زهرانی، تحریم اقتصادی ایران: از نظر نا عمل، همین مجله.
۸. نائب، همان.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی